

Ks. Dariusz Śmierchalski-Wachocz, USz

KULT ŚWIĘTEJ JADWIGI ŚLĄSKIEJ NA TERENIE OBECNEGO WOJEWÓDZTWA LUBUSKIEGO

WSTĘP

Religijność św. Jadwigi Śląskiej wyrażała się żarliwą pobożnością, surowym umartwieniem oraz szeroką działalnością dobroczynną i miłosierną. Przypisywano jej wiele zasług dla budowy kościołów. Przeżyła męża i większość swoich dzieci. Już za życia cieszyła się opinią świętości i wielkim autorytetem moralnym. Święta zmarła w Trzebnicy i tam powstał główny ośrodek jej kultu. Kult św. Jadwigi bardzo szybko rozprzestrzenił się na pozostałe ziemie polskie. Już w średniowieczu zaczęto ją uważać za współpatronkę Królestwa Polskiego [obok św. Wojciech i św. Stanisława Biskupa]. Szczególnie znaczenie miał jednak kult św. Jadwigi w lokalnej tradycji śląskiej. Był jednym z czynników określających świadomości regionalnej odrębności Śląska, którego wpływy przenikały na tereny obecnego województwa lubuskiego.

1. ŻYWOT ŚWIĘTEJ JADWIGI ŚLĄSKIEJ

Imię Jadwiga pochodzi z języka germańskiego, w którym *Heduwig* było złożone z dwóch części: *hadu* i *wig* oba człony oznaczają wojnę; imię Jadwiga oznacza więc tę, która walczy. Święta Jadwiga Śląska pochodziła z hrabiowskiego rodu niemieckiego Dissen-Andechs [Bawaria]. Była córką Bertolda IV i jego drugiej żony, Agnieszki z Miśni, córki Dedona V z Rochlic¹. Urodziła się zapewne w rodzinnym zamku w Andechs, nad Jeziolem Amer. Rok urodzenia jest przedmiotem sporów, większość badaczy wskazuje na lata 1178-1180. W roku 1180 Bertold IV, hrabia Meranu, otrzymał cesarza Fryderyka I Rudobrodego [Barbarossy] tytuł księcia².

Św. Jadwiga jako dziecko została oddana na wychowanie i naukę do klasztoru benedyktynek w Kitzingen nad Menem. Program szkolny obejmował również naukę: języka łacińskiego, haftu i malowania, muzyki i pielęgnowania chorych. Święta miała liczne rodzeństwa, bo 8 braci i siostr: Agnieszka wyszła za króla Francji, Gertruda za króla Węgier, Eckbert został biskupem Bambergi, Otto został księciem Burgundii, Bertold – arcybiskupem Koloczy, a potem patriarchą Akwilei. Jadwiga była początkowo przeznaczona dla żupana Serbii; zmieniono jednak plany i oddano ją do Wrocławia, na dwór księcia Bolesława Wysokiego, upatrzona na małżonkę dla jego syna, Henryka.

¹ Wujem ojca św. Jadwigi był św. Otto, biskup Bambergu, wielki przyjaciel księcia Bolesława Krzywoustego, apostoł Pomorza. Znał on dobrze język polski, a trzy własne siostrzenice skłonił do wyjścia za mąż za książąt słowiańskich. T. Silnicki, *Początki chrześcijaństwa i organizacji kościelnej na Pomorzu*, w: *Z dziejów Kościoła w Polsce*, Warszawa 1960, s. 78.

² W. Zaleski SDB, *Święci na każdy dzień*, Warszawa 1989, s. 630.

Miała wtedy zaledwie 12 lat (1190). Data ślubu nie jest znana. Zaraz na początku doszło do niepokoju w nowej rodzinie Jadwigi. Życzeniem ojca było, aby całe księstwo śląskie było w ręku Henryka [Brodatego]. Najstarszy jednak syn, Jarosław, pochodzący z pierwszego małżeństwa Bolesław Wysokiego, zbuntował się. Sprawę załagodzano dopiero, gdy Jarosław został biskupem wrocławskim. Niebawem udało się księciu Henrykowi dołączyć do dzielnicy śląskiej także dzielnicę senioralną: krakowską i część Wielkopolski. Główne rezydencje książęce to Wrocław, Legnica, Głogów, Brzeg i Krosno³.

Henryk i Jadwiga stanowili wzorowe małżeństwo, choć los nie oszczędził rodzinie wielu nieszczęść. Mieli siedmioro dzieci, kolejno rodzili się: Bolesław, Konrad, Agnieszka, Henryk, Gertruda, Zofia i jeszcze jeden syn nieznany z imienia, którego chrzest odbywał się w okresie Bożego Narodzenia w 1208 r., a który zmarł w niemowlęctwie. Troje jej dzieci zmarło przedwcześnie: Bolesław, Agnieszka i Zofia. Konrad zginął na polowaniu nie mając jeszcze dwudziestu lat. Przy życiu pozostali jedynie Gertruda i Henryk⁴.

Jadwiga, choć Niemka z pochodzenia, kultywowała tradycje polskie; sama także nauczyła się języka polskiego i nim się biegle posługiwała. Była matką dla swoich poddanych. Troszczyła się by jej urzędnicy nie uciskali kmieci w swych dobrach, obniżyła im daniny na rzecz dworu, przewodniczyła sądom, obniżając zasądzane kary. Bywało, że zamieniała im karę śmierci czy też wieloletniego więzienia na pracę przy budowie świątyń czy klasztorów. Mąż chętnie na to przystawał. Zorganizowała także szpitalik dworski, gdzie codziennie znajdowało utrzymanie ok. 13 chorych i kalek. Wspierała biednych, zapewniała opiekę matkom oczekującym dziecka. Jadwiga pomagała finansowo chłopcom ubogim, którzy kształcili się w szkole katedralnej we Wrocławiu⁵.

Święta wyposażyła wiele kościołów w szaty liturgiczne, haftowane jej ręką i jej dworek. Wraz z mężem ufundowała kilka kościołów i klasztorów. Święta pozostawała pod urokiem św. Bernarda z Clairveaux. Do najznakomitszych fundacji należało opactwo cysterek w Trzebnicy [1202]. Pierwsze mniszki przysłał jej brat Eckbert, biskup Bambergi. Rychło do nich dołączyły Polki z najznakomitszych rodzin śląskich. Tu również otrzymały wychowanie i naukę dwie synowe Jadwigi – Anna i Agnieszka – córki króla czeskiego. Nieco później znalazła się wśród mniszek trzebnickich Adelajda, siostra księcia Henryka Brodatego, księżna Moraw. Święta Jadwiga często przybywała do Trzebnicy i osobiście angażowała się do pracy społeczno-charytatywnej. Opactwo szybko się rozrastało i jeszcze w XIII w. liczyło ok. 120 zakonnic⁶.

³ M. Kaganiec, *Święta Jadwiga – władczyni Śląska*, Katowice 1994, s. 34-35.

⁴ J. Swastek, *Rodzina świętej Jadwigi*, w: *Księga Jadwiżańska*. Międzynarodowe Sympozjum *Święta Jadwiga w dziejach i kulturze Śląska*. Wrocław-Trzebnica 21-23 września 1993 roku, pod red. M. Kaczmarka, M. L. Wójcika, Wrocław 1995, s. 51-52.

⁵ A. Kielbasa, *Święta Jadwiga Śląska*, w: *Polscy święci*, t. 19, red. J. R. Bar, Warszawa 1986, s. 67.

⁶ K. Borowski, *Podstawy bytowe konwentu trzebnickiego*, w: *Księga Jadwiżańska*. Międzynarodowe Sympozjum *Święta Jadwiga w dziejach i kulturze Śląska*. Wrocław-Trzebnica 21-23 września 1993 roku, pod red. M. Kaczmarka, M. L. Wójcika, Wrocław 1995, s. 64-66.

Henryk Brodaty był doskonałym gospodarzem swojego księstwa. Dlatego stać go było, by sfinansować fundacje kościelne i charytatywne. Za jego rządów wystawiono szereg kościołów i szpitali, m.in. w Nowogrodzie Bobrzańskim⁷.

Los nie szczędził Jadwidze tragedii życiowych. W latach 1208-1213 rodzinna posiadłość w Andechs została zrównana z ziemią, a jej 3 braci zostało skazanych na banicję. Narzeczony jej córki, Gertrudy, Otton von Wittelsbach, został utopiony w Dunaju za udział w zabójstwie króla Niemiec, Filipa. Skrytobójczo została zgładzona siostra Świętej, Gertruda, królowa Węgier. Druga zaś siostra, Agnieszka, królowa Francji, swoim życiem rozwiązała ściągniętą na cały ród hańbę tak dalece, że papież Grzegorz IX był zmuszony napiętnować ją publicznie. W roku 1227 na zjeździe w Gąsowie został raniony Henryk Brodaty. Święta pielęgnowała go z całym oddaniem kochającej żony. W 1229 w walce o tron krakowski Konrad Mazowiecki podstępnie pochwycił i uwięził Henryka Brodatego. Jadwiga nie wahała się udać w podróż do Płocka, by u Konrada wyjednać uwolnienie męża. Konrad uwolnił Henryka, gdy ten zrzekł się księstwa krakowskiego. Pod koniec życia Święta przeżyła najazd Tatarów. Schroniła się przed nimi uciekając wraz z zakonnice cysterkami do Krosna nad Odrą. W wyniku tego najazdu syn jej, Henryk Pobożny, zginął pod Legnicą (1241). Był on jej szóstym dzieckiem, które zabrała śmierć⁸.

Jadwiga, choć Niemka, wielokrotnie stawiała w obronie jej nowej ojczyzny – Polski. I tak w klasztorze trzebnickim szerzyła kult św. Stanisława Biskupa. Kiedy zaś jej wnuk, książę Bolesław Rogatka oddał w ręce niemieckie Ziemię Lubuską, Jadwiga wystąpiła bardzo stanowczo przeciwko takiemu bezprawiu⁹.

Ostatnie 28 lat życia św. Jadwiga spędziła w czystości, do której za pozwoleniem żyjącego jeszcze męża zobowiązała się ślubem. Odtąd Henryk Brodaty zaczął nosić tonsurę mniszą i zapuścił brodę. Dlatego potomność nadała mu przydomek „Brodaty”. Po śmierci męża (1238) zdała rządy na żonę Henryka Pobożnego, Annę, a sama zamknęła się w klasztorze trzebnickim. Poddawała się umartwieniom. Przez 40 lat spożywała posiłki tylko dwa razy dziennie – bez mięsa i nabiału. Po śmierci męża na ręce swojej córki, Gertrudy, ksieni w Trzebnicy, złożyła śluby zakonne i jako zwykła zakonnica złożyła jej posłuszeństwo¹⁰.

Święta miała szczególną cześć dla Matki Bożej i świętych Pańskich. Biograf Jadwigi wspomina: „Ponieważ, jak to przystało, Matkę Pana wśród świętych szczególnie kochała, nosiła

⁷ B. Zientara, *Henryk Brodaty i jego czasy*, Warszawa 2006, s. 233.

⁸ J. Swastek, *Rodzina świętej Jadwigi*, s. 52-56.

⁹ A. Karłowska-Kamzowa, *Święta Jadwiga patronka Królestwa Polskiego*, w: *Księga Jadwiżańska*. Międzynarodowe Sympozjum Święta Jadwiga w dziejach i kulturze Śląska. Wrocław-Trzebnica 21-23 września 1993 roku, pod red. M. Kaczmarka, M. L. Wójcika, Wrocław 1995, s. 358-368.

¹⁰ K. Dola, *Postawa religijna świętej Jadwigi. Próba charakterystyki*, w: *Święta Jadwiga patronka Królestwa Polskiego*, w: *Księga Jadwiżańska*. Międzynarodowe Sympozjum Święta Jadwiga w dziejach i kulturze Śląska. Wrocław-Trzebnica 21-23 września 1993 roku, pod red. M. Kaczmarka, M. L. Wójcika, Wrocław 1995, s. 111.

zawsze przy sobie małą jej figurkę z kości słoniowej”¹¹. Umarła trzymając ją tak mocno, że nie można było z jej ręki wyjąć figurki, dlatego też została z nią pochowana. Kiedy po latach otwarto grób Jadwigi, trzy palce, które były zaciśnięte na figurce Matki Bożej, nie były uszkodzone. Spośród świętych Pańskich Jadwiga szczególnie czciła św. Marię Magdalenę, św. Katarzynę Aleksandryjską, św. Teklę i św. Urszulę. W ostatniej chorobie przed śmiercią księżnej święte te nawiedziły ją i według świadków Jadwiga rozmawiała z nimi. Duże nabożeństwo także miała, razem z mężem, do św. Bartłomieja, któremu poświęcili wiele wiele z fundowanych przez siebie kościołów. Jadwiga z utęsknieniem czekała na kanonizację Stanisława biskupa¹².

2. DZIEJE KULTU ŚW. JADWIGI ŚLĄSKIEJ

Księżna Jadwiga zmarła w swoim domku na terenie opactwa trzebnickiego mając ok. 70 lat, późnym wieczorem w dniu 14 X 1243 r. Została pochowana 16 października w kościele klasztornym w kaplicy św. Piotra. Zaraz po jej śmierci zaczęły napływać pielgrzymki do jej grobu. Do grobu księżnej pierwsi zaczęli przychodzić ludzie biedni i chorzy, przekonani o jej świętości, prosząc o wstawiennictwo. Ksieni klasztoru, Gertruda kazała zapisywać otrzymane przez pielgrzymów łaski za pośrednictwem księżnej. Pierwszy wielki cud zdarzył się w 1249 r.: kobieta imieniem Stanisława została uzdrowiona z bezładu i niegojących się ran. W sumie do 1267 r., czyli do roku kanonizacji, zapisano 85 przypadków pomocy uzyskanej za pośrednictwem św. Jadwigi. Od 1251 r. zaczęto obchodzić co roku we wspólnocie klasztornej pamiątkę śmierci Jadwigi. Grób Jadwigi odwiedzali także monarchowie i ich żony: Władysław Łokietek, król węgierski Maciej Korwin (1469), żona późniejszego króla Stanisława Leszczyńskiego, Katarzyna Opalińska (1703). Zaczęto spisywać łaski, wyproszone za jej wstawiennictwem¹³.

Prawdopodobnie w 1261 r. mniszki wniosły prośbę o kanonizację, którą poparł polski episkopat oraz ród piastowski. W latach 1262-1264 przeprowadzono na żądanie Stolicy Apostolskiej badania kanoniczne w Trzebnicy i we Wrocławiu, którym przewodniczył legat papieski Anzelm. O kanonizację zabiegał w tym czasie papież Urban IV, który jako legat papieski w latach 1248-1249 był trzy razy we Wrocławiu. Niestety nie dane mu było dokończyć procesu, powodem była przedwczesna śmierć. Do chwały świętych wyniósł Jadwigę dopiero następca Urbana IV, pap. Klemens IV. W dokumentach procesu kanonizacyjnego podano siedem cudów z lat 1249-1264. Uroczystość kanonizacyjna miała miejsce w Viterbo, w kościele dominikanów, dnia 26 marca 1267 roku. Na pamiątkę tego wydarzenia umieszczono w kościele w Viterbo tablicę ze stosowną informacją¹⁴.

¹¹ J. Mandziuk, ks., *Historia Kościoła katolickiego na Śląsku. Średniowiecze. Tom 1, część 1 (do 1417 roku). Wydanie drugie poszerzone*, Warszawa 2010, s. 325.

¹² A. Kiełbasa, *Święta Jadwiga Śląska*, Warszawa 1990, s. 45-46.

¹³ Tamże, s. 51.

¹⁴ W. Zaleski SDB, *Święci na każdy dzień*, s. 632.

Z okazji kanonizacji św. Jadwigi otwarto jej grób w obecności króla Czech, Ottokara II, biskupa wrocławskiego, Władysława oraz rodziny i wnuków świętej. 25 sierpnia 1267 r. przeniesiono relikwie świętej do kaplicy św. Piotra. W roku 1269 wystawiono ku czci św. Jadwigi osobną kaplicę, gdzie spoczywają jej szczątki¹⁵. W marcu 2020, w czasie renowacji 340-letniego sarkofagu świętej, w jego wnętrzu odkryto mały relikwiarz z jej szczątkami¹⁶.

Bulla kanonizacyjna z 26 III 1267 r. była adresowana do polskiego Episkopatu z arcybiskupem Januszem na czele, który polecił organizowanie uroczystych obchodów ku czci św. Jadwigi. Papież i biskupi, podobnie jak to było przy kanonizacji św. Stanisława (1253), udzielił pielgrzymom odwiedzającym Trzebnicę odpustów. Diecezja wrocławska, przodująca w oddawaniu czci św. Jadwidze, postanowiła na synodzie w 1344 r. wprowadzenie u siebie święto św. Jadwigi (15 X) jako święto nakazane. Obchodzono je na Śląsku z oktawą do 1772 roku¹⁷.

Pod koniec XIV wieku święto miało także oktawę, a w XV -wiecznych kalendarzach otrzymało najwyższą rangę potrójnego obchodu z oktawę rytu zdwojonego¹⁸. W brewiarzach wrocławskich stosowano głównie oficjum rymowane *Laetare Germania*¹⁹, powstałe około 1278 r. w środowisku cysterskim. We Mszy św. stosowano formularz *Gaudeamus* z własną oracją i sekwencją *Consurge iubilans*, która mogła powstać już w latach siedemdziesiątych XIII w. również w kręgach cysterskich²⁰.

Drugie święto ku czci św. Jadwigi obchodzono w diecezji śląskiej dla upamiętnienia przeniesienia jej relikwii, które nastąpiło kilka miesięcy po kanonizacji w 1267, w dniu 25 sierpnia. Prawdopodobnie uroczystości translacyjne odbyły się w Trzebnicy czterokrotnie: 17 sierpnia 1267 r. - ekshumacja szczątków, 25 sierpnia tegoż roku podniesienie i tymczasowa translacja na ołtarz, w kaplicy św. Piotra, 25 sierpnia 1268 r. - translacja do kaplicy św. Jana, 17 sierpnia 1269 r. - translacja do nowej kaplicy św. Jadwigi²¹.

W oficjum brewiarzowym w diecezji wrocławskiej proszono św. Jadwigę o wstawiennictwo w tzw. modlitwach wstawienniczych dłuższych i krótszych, a od 1443 r. we wszystkie czwartku okresu zwykłego odprawiano wotywną Mszę św. i wotywnie oficjum brewiarzowe. Imię św. Jadwigi występowało w *Litanii do Wszystkich Świętych*. Spotykamy także w *Agendzie* z około 1320-1330 r.,

¹⁵ W. Nigg, *Święta Jadwiga Śląska*, Opole 1991, s. 67; R. Kaczmarek, J. Witkowski, *Dzieje relikwii i relikwiarze Świętej Jadwigi*, w: *Święta W Jadwiga Śląska (ok. 1174-1243). W 750 rocznicę śmierci*, Wrocław 1993, s. 86-87.

¹⁶ A. Dobkiewicz, *Historyczna sensacja w Trzebnicy!!!*, w: ŚWIDNICKI PORTAL HISTORYCZNY; <http://historia-swidnica.pl/sensacja-w-trzebnicy/> [dostęp: 3.10.2023].

¹⁷ W. Bochnak, *Niewiasta mężna i czcigodna. Z życia i działalności św. Jadwigi Śląskiej*, w: *Bulla kanonizacyjna św. Jadwigi Śląskiej*, wprowadzenie i przekł. S. Rosik, red. W. Bochenek, Legnica-Brzeg Dolny 2014, s. 7-21.

¹⁸ H. Sobeczko, *Średniowieczny kult liturgiczny czterech głównych patronów Śląska*, w: *Człowiek i Kościół w dziejach*, red. J. Kopiec, N. Widok, Opole 1999, s. 141.

¹⁹ S. Araszczuk, *Kult św. Jadwigi na Śląsku w świetle przedtrydenckich wrocławskich ksiąg liturgicznych*, Opole 1995, s. 158-174.

²⁰ H. Kowalewicz, *Polska twórczość sekwencyjna wieków średnich*, w: *Średniowiecze. Studia o kulturze*, red. J. Lewański, Wrocław-Warszawa-Kraków 1965, s. 169.

²¹ S. Araszczuk, *Kult św. Jadwigi...*, s. 72-80.

z wrocławskiego klasztoru norbertańskiego. Imię patronki Śląska zawierały też XIV-XV-wieczne kodeksy brewiarzowe²².

Na Śląsku rozpowszechnione były żywoty św. Jadwigi: *Vita maior et minor*. Były one pomyślane jako narzędzia popularyzujące w całej Polsce postać jedynej świętej domu piastowskiego, pochodzącej ze Śląska²³. Mogła to być w rękach księcia Henryka IV Prawego jeden ze środków walki o zjednoczenie Polski pod berłem śląskim. Liczne były też na Śląsku barwne legendy ludowe. Dowiadujemy się z nich, że za przyczyną św. Jadwigi w okolicach Środy Śl., Jawora, Dobrzynia, Pęgowa i Bukowca wytrysnęły źródła mające moc uzdrawiającą. Są tam też dane o kamieniach przydrożnych, które zachowały ślady stopy, dłoni czy laski matki ludu śląskiego²⁴. Wspomniana jest płyta bazaltowa, na której siedziała wraz z mężem, planując budowę kościoła w Żaganiu. Natomiast w Dziadowej Kłodzie kamienie służyły księżnej za stół do żywienia ubogich²⁵. W 1504 r. wydano we Wrocławiu pierwszy drukowany żywot św. Jadwigi, w którym zamieszczono 69 drzeworytów²⁶.

Był to pierwszy kult pochodzenia na Śląsku. Pierwszymi propagatorkami kultu Jadwigi były siostry cysterki z Trzebnicy. Już w roku kanonizacji kapituła generalna postanowiła, że mniszki będą odmawiały osobne oficjum o św. Jadwidze. W dwa lata później w 1269 r. kapituła generalna rozszerzyła ten obowiązek na wszystkie klasztory cystersów w Polsce²⁷.

Kult św. Jadwigi, początkowo obejmujący głównie Śląsk, szybko rozszerzył się na Ziemię Lubuską, Mazowsze i wreszcie całą Europę aż po Antwerpię, a na południu do Trydentu i Węgier; doznawała czci w Niemczech i we Francji. Do jego rozpowszechnienia przyczyniły się m.in. piastowskie księżniczki śląskie wydawane za mąż do różnych krajów²⁸. W XVII wieku, na prośbę króla Jana III Sobieskiego papież bł. Innocenty XI rozciągnął kult św. Jadwigi na cały Kościół²⁹. Pierwotne wspomnienie św. Jadwigi obchodzone było 15 października, ponieważ jednak w dniu tym już wcześniej obchodzono wspomnienie św. Teresy z Avila, w XX wieku przesunięto pamiątkę Jadwigi na 16 października dla całego Kościoła z wyjątkiem archidiecezji gnieźnieńskiej i

²² J. Mandziuk, ks., *Historia Kościoła katolickiego na Śląsku. Średniowiecze. Tom 1, część 1 (do 1417 roku)*. Wydanie drugie poszerzone, Warszawa 2010, s. 329-330.

²³ K. Jasiński, *Franciszek Henryk z Breny propagatorem kultu św. Jadwigi*, w: *Księga Jadwiżańska. Międzynarodowe Sympozjum Święta Jadwiga w dziejach i kulturze Śląska*. Wrocław-Trzebnica 21-23 września 1993 roku, pod red. M. Kaczmarka, M. L. Wójcika, Wrocław 1995, s. 340-342.

²⁴ R. Kaczmarek, J. Witkowski, *Michała Łukasza Leopolda Willmanna trzebnicki cykl żywota i cudów św. Jadwigi*, w: *Księga Jadwiżańska. Międzynarodowe Sympozjum Święta Jadwiga w dziejach i kulturze Śląska*. Wrocław-Trzebnica 21-23 września 1993 roku, pod red. M. Kaczmarka, M. L. Wójcika, Wrocław 1995, s. 298-317.

²⁵ J. Mandziuk, ks., *Historia Kościoła katolickiego na Śląsku*, s. 330.

²⁶ K. Wącek, *Rozwój kultu św. Jadwigi Śląskiej w Wielkopolsce*, Studia Paradyskie, t. 29, s. 194.

²⁷ S. Araszczuk, *Duchowość św. Jadwigi Śląskiej w świetle przedtrydenckich wrocławskich ksiąg liturgicznych*, w: *Księga Jadwiżańska. Międzynarodowe Sympozjum Święta Jadwiga w dziejach i kulturze Śląska*. Wrocław-Trzebnica 21-23 września 1993 roku, pod red. M. Kaczmarka, M. L. Wójcika, Wrocław 1995, s. 101-105.

²⁸ I. Skierska, *Święta kobiece w polskim średniowiecznym ustawodawstwie synodalnym*, w: *Kobieta w kulturze średniowiecznej Europy*, red. A. Gąsiorowski, Poznań 1995, s. 87.

²⁹ J. Harasimowicz, *Kult świętej Jadwigi Śląskiej w okresie reformacji i odnowy trydenckiej Kościoła*; w: *Księga Jadwiżańska. Międzynarodowe Sympozjum Święta Jadwiga w dziejach i kulturze Śląska*. Wrocław-Trzebnica 21-23 września 1993 roku, pod red. M. Kaczmarka, M. L. Wójcika, Wrocław 1995, s. 388-402.

wrocławskiej³⁰.

Kult św. Jadwigi znalazł swoje odbicie nie tylko w rzeźbie, malarstwie, w poezji i muzyce, ale postać patronki Śląska inspirowała wielu do zakładania bractw i stowarzyszeń naśladowujących jej działalność charytatywną.

W Trzebnicy w 1510 r. przy kościele cysterek zostało założone bractwo św. Jadwigi, którego głównym celem było szerzenie kultu Patronki Śląska³¹. Natomiast założone we Wrocławiu w 1848 r. przez księdza Roberta Spiskiego Stowarzyszenie Świętej Jadwigi, zrzeszające katolickie kobiety i dziewczęta w celu zajęcia się sierotami, biednymi i ludźmi starymi, kilka lat później – w 1859 r. - przekształciło się w zgromadzenie zakonne Świętej Jadwigi, którego statuty zostały oparte na regule św. Augustyna [m.in. w posługują w Kwielicach]³².

3. WPŁYWY ŚLĄSKIE NA ZIEMI LUBUSKIEJ

Historyczna Ziemia Lubuska³³ znajdowała się w średniowieczu na pograniczu Wielkopolski, Śląska i terenów zaodrzańskich. Wyodrębniona w czasach Bolesława Krzywoustego, znajdowała się pod władzą książąt śląskich i wielkopolskich. Graniczyła ona, ale i przenikała się, z księstwem głogowskim na Dolnym Śląsku ze stolicą w Głogowie. Księstwo to powstało w dobie rozbitcia dzielnicowego w 1177 r. z wydzielenia z księstwa śląskiego, a jego pierwszym władcą był Konrad Laskonogi. W 1185 roku zostało ponownie wcielone do księstwa śląskiego, by zostać ponownie wydzielone w 1251, tym razem z powstałego w międzyczasie księstwa legnickiego. Powstaniu księstwa głogowskiego w latach 1249-1251 towarzyszyły działania wojenne pomiędzy synami Henryka Pobożnego: Bolesławem II Rogatką, Henrykiem III i Konradem. W trakcie tych walk dzielnicowych w 1250 roku Bolesław Rogatka sprzedał ziemię lubuską Brandenburczykom i teren ten na trwałe przeszedł pod panowanie niemieckie. Koniec 1251 r. przyniósł Śląskowi upragniony pokój, ale także nowe warunki polityczne. Wyodrębniły się trzy niezależne księstwa: wrocławskie, legnickie i głogowskie³⁴. Pierwszym księciem głogowskim został Konrad I. W początkowej fazie księstwo obejmowało Głogów, Krosno Odrzańskie, Żagań, Lubin, Ścinawę i Sądowej. Następne lata przyniosły kolejne podziały i zmiany granic³⁵. Główne miejscowości księstwa głogowskiego to: Głogów, Kożuchów, Zielona Góra, Szprotawa, Świebodzin (od 1234), Żagań, Nowogród Bobrzański (do 1274 – później osobne księstwo), Krosna Odrzańskie (do 1482), Sulechów (1234-1482), Lubsko

³⁰ W. Zaleski SDB, *Święci na każdy dzień*, s. 633.

³¹ J. Mandziuk, ks., *Historia Kościoła katolickiego na Śląsku. Średniowiecze, Tom 1, część 2 (od 1417 do 1520 roku)*, Warszawa 2010, s. 377.

³² *Zgromadzenie Sióstr Świętej Jadwigi*, <http://jadwizaki.com> [dostęp: 5.10.2023].

³³ Ziemia Lubuska – kraina historyczna, położona po obu stronach środkowej Odry, między Śląskiem a Pomorzem. Swoją nazwę wzięła od położonego na lewym brzegu Odry Lubusza, głównego ośrodka kasztelanii i dawnej siedziby biskupów lubuskich.

³⁴ R. Grodecki, *Dzieje polityczne Śląska do roku 1290*, w: *Historia Śląska*, 1, Kraków 2013, s. 238-247.

³⁵ T. Jurek, *Geneza księstwa głogowskiego*, *Przegląd Historyczny*, t. LXXVIII, 1987, z. 1, s. 397-398.

(do 1482), Bobrowice (do 1482)³⁶.

Zawiłe były także granice kościelna. Na zachodnich krańcach graniczyła diecezja poznańska w latach 968-1124 bezpośrednio z założonymi w 948 i 967 diecezjami brandenburską i miśnieńską, których obszary rozciągały się ku Odrze³⁷. Ten stan utrzymał się do chwili powstania diecezji lubuskiej, tj. do przełomu lat 1124 i 1125³⁸. Przy poznańskiej diecezji pozostał wówczas jeszcze drobny skrawek nad Odrą pod Cedynią. Po 1250 roku granica zachodnia biskupstwa poznańskiego biegła odtąd od rzeki Warty pod Okszą i Krzeszycami wschodnią granicą diecezji lubuskiej, następnie rzeką Odrą aż pod Konotop. Pogranicznymi parafiami po stronie diecezji poznańskiej były odtąd: Oksza – Głuchowo – Krzeszyce – Lubniewice – Glisno – Trzemeszno Lubuskie [dawniej Czarnomyśl] – Lędów – Jemiołów – Sieniawa [Lubuska] – Boryszyn – Starepole – Żelechów – Pożrzadło – Drzewce – Rzeczyca – Drzeniów – Gęstewice – Chlebów – Radomicko – Czetowice – Łochowice – Krosno Stare – Padła Góra – Pomorsko – Cigacice – Podlegórz³⁹.

W roku 1298 biskup Zaremba podzielił wielkopolską część swej diecezji na archidiakonaty regionalne. Archidiakoniat mniejszy, czyli pszczewski sięgać miał od Wroniek nad Wartą i Wielkich Łęk w okolicach Grodziska aż do Podlegórzca i dalej aż do granic diecezji wrocławskiej i lubuskiej. Był to jednak tylko ogólne określenie jego granic nie wyszczególnił jego parafii pogranicznych⁴⁰. Zdaniem Nowackiego pierwotną granicą między diecezją poznańską a wrocławską była rzeka Odra, co najmniej od Maszewa aż do Cigacice i Głuchowa.

W ślad za książętami śląskimi szarpiącymi południowe tereny diecezji poznańskiej, szli biskupi Wrocławia. Jeszcze przed rokiem 1376 w Sulechowie powstała enklawa śląska wśród parafii diecezji poznańskiej. Kościelnej ekspansji Wrocławia w ziemi świebodzińskiej sprzyjało opanowanie jej przez książąt śląskich w początkach XIII wieku i ostatecznie zalegalizowanie tego faktu mocą układu z roku 1234, sprzyjały jej również mające tam swe posiadłości klasztory cystersów w Lubiążu i cysterek w Ołoboku⁴¹.

Klasztor cysterek w Trzebnicy otrzymał w 1224 r. z nadania księcia śląskiego Henryka Brodatego znaczny obszar pod Świebodzinem, na którym już istniały lub wkrótce powstały kościoły parafialne: Ołobok, Borów, Chociule, Łąkie, Rudgierzowice, Radoszyn, Skąpe, Podła Góra,

³⁶ H. Szczegółka, *Z dziejów księstwa głogowskiego w wiekach średnich*, w: *Ze studiów nad średniowiecznym Głogowem i Krosnem*, Zielona Góra 1970, s. 45-48.

³⁷ J. Nowacki, *Archidiecezja poznańska w granicach historycznych i jej ustrój*, t. II, Poznań 1964, s. 7.

³⁸ Diecezja lubuska założona i uposażona przez Bolesława Krzywoustego ok. 1123/24 ku czci św. Wojciecha w związku z wyprawami misyjnymi biskupów Bernarda Hiszpana, a następnie św. Ottona z Bambergu otrzymała obszar wykrojony z diecezji poznańskiej, a w razie powodzenia chrystianizacji Pomorza szczecińskiego rozciągnąć miała swą jurysdykcję na nowe chrystianizowane ziemie aż do ujścia Odry. W myśl przezornej zasady Piastów nowa stolica biskupia dla Pomorza zachodniego znaleźć się miała w Lubuszu na odwiecznej ziemi piastowskiej i wielkopolskiej. Tamże, s. 15.

³⁹ J. Nowacki, s. 17.

⁴⁰ KWP nr 770.

⁴¹ J. Nowacki, s. 18.

Międzylesie, Rokitnica, Łazy i Węgrzynice. Klasztor trzebnicki stronił wyraźnie posiadłościami swymi pod Ołobokiem w stronę diecezji wrocławskiej i ułatwiał tamtejszym biskupom ingerować w prawa jurysdykcyjne biskupów poznańskich. W roku 1417 trzeba było konsystorzowi poznańskiemu wyraźnie zabronić plebanowi Sarnowa-Ołoboku przyjmowania pozwów od oficjała wrocławskiego⁴².

Biskupi poznańscy zdawali sobie sprawę z zagrożenia peryferii swej diecezji ekspansywnymi tendencjami biskupstwa wrocławskiego, niezmiennie domagając się daniny od plebanów i dziesięciny z ról włościańskich. Według zachowanych wykazów z XIV i początków XV wieku biskupi wrocławscy nie posiadali wówczas żadnych dziesięcin w strefie między Krosnem, Sulechowem, Ołobokiem i Świebodzinem, co jest dowodem braku jurysdykcji na tym terenie. Po procesie w Kurii Rzymskiej, w którym nie chodziło o prawo do dziesięciny, lecz o walutę, przy jej uiszczaniu, 8 X 1470 roku zawarto zostało ugoda między biskupem Andrzejem Bnińskim a księciem głogowskim Henrykiem. Książę zobowiązał ponownie mieszkańców miasta Świebodzina oraz wszystkich wasalów i włościan w obwodach Świebodzina, Sulechowa i Krosna do dziesięciny dla biskupów poznańskich w groszach czeskich lub w walucie równowartościowej według kursu dukatów węgierskich. Wolni od tej dziesięciny byli mieszkańcy Sulechowa i Krosna. Sulechów zatem i Krosno uznano jako należące do diecezji wrocławskiej, natomiast do poznańskiej wszystkie inne miejscowości tej strefy⁴³.

Walnie podcięty został stan posiadania diecezji poznańskiej na tym obszarze w początkach reformacji. Już biskupowi Janowi Latalskiemu [1525/1536] wstrzymano zupełnie należną dziesięcinę z dekanatu świebodzińskiego. Jeszcze w roku 1534 urzędował w Świebodzinie z ramienia biskupa poznańskiego oficjał Jan Haugwic. Katolikiem był także burmistrz Bartłomiej Sauer. Lecz po pożarze miast i kościoła parafialnego w roku 1541 rozpowszechnił się tam i w całym dekanacie luteranizm, zarówno w politycznej strefie wpływów księstwa głogowskiego jak i margrabiów brandenburskich⁴⁴.

Pomimo reformacji biskupi poznańscy nie dawali za wygrane. Jeszcze 15 IX 1583 biskup Łukasz Kościelecki wizytował osobiście parafię Świebodzin, a 20 XI 1592 wobec zakusów Wrocławia, ogłosił on uroczyste oświadczenie, że mimo przejścia Świebodzińskiego do luteranizmu, należy on nadal do diecezji poznańskiej.

Z woli cesarskich władz administracyjnych Wrocław na dobre już od 1600 r. i ponownie od 1629 rządził strefą dekanatu świebodzińskiego. Bowiem w latach 1628 i 1629 ces. Ferdynand II przeprowadził rekatolizację m.in. Świebodzińskiego i wcielił je do posiadłości habsburskich. W ślad za proklamacją Karola Hannibala von Dohna o przynależności Świebodzińskiego do cesarstwa, biskup sufragan wrocławski Liesch w roku 1629 dokonał rekuncji kościołów i konsekracji

⁴² J. Sawicki, *Synody diecezji poznańskiej i ich statuty*, w: *Concilia Poloniae*, t. 7, Poznań 1952, s. 45.

⁴³ Tamże, s. 20.

⁴⁴ G. Zerndt, *Geschichte von Stadt und Kreis Schwiebus*, Schwiebus 1909, s. 199; 204.

ołtarzy. Dopiero po pokoju westfalskim (1648) restytuowano w części dekanatu świebodzińskiego, podległej władzy politycznej królów czeskich, 1649 r. wrócił katolicyzm i 1654 r. wznowiono tam 8 parafii, każdą z szeregiem filialnych, niegdyś samodzielnych parafialnych kościołów – razem 40 kościołów katolickich obok protestanckich⁴⁵. W aktach ówczesnych biskupów poznańskich nie ma żadnego śladu dalszych starań o odzyskanie jurysdykcji nad ową strefą. Znalazła się ona odtąd pod władzą biskupów wrocławskich, z ich ramienia wizytowano kościoły tamtejsze od r. 1670 począwszy. Od tego też roku Świebodzińskie stanowiło osobny dekanat z 26 parafiami i filiami, a w 9 lat później było tu 40 parafii i filii. Niektóre wsie parafialne tego okręgu leżały w granicach Rzeczypospolitej. Natomiast protestancka pozostała południowo-zachodnia część dawnego dekanatu świebodzińskiego pod władzą margrabiów brandenburskich, którzy katolicyzmu w swym kraju nie restytuowali⁴⁶.

Wskutek reformacji przepadł diecezji poznańskiej cały dawny dekanat świebodziński i zarazem przecięte zostały na kilka wieków ostatnie więzy z Królestwem Polskim.

Reformacja przyprawiła diecezję poznańską również o stratę szeregow kościołów parafialnych dekanatu międzyrzeckiego m.in. Brójce, Dąbrówka Wielka, Kosieczyn, Koźminek, Babimost, Kręsko, Kopanica (z Kargową), Ciosaniec, Śmieszków. Formalnie jednak z utratą owych parafii nie zmieniła się granica diecezji w dekanacie międzyrzeckich, aż do utworzenia 1813/21 delegatury apostolskiej w Berlinie-Wrocławiu dla misyjnej strefy Brandenburgii i Pomorza Szczecińskiego⁴⁷.

Traktatem wersalskim z 1920 r. straciła odrodzona Rzeczypospolita Polska wiele miejscowości należących administracyjnie do dawnego Wielkiego Księstwa Poznańskiego. Przez kilka lat nad katolikami mieszkającymi w tej strefie opiekę duszpasterską sprawował arcybiskup poznański przez swego delegata w Tucznie. W 1923 r. odłączyła Stolica Apostolska utracone traktatem wersalskim strefy Międzyrzecz-Brójce-Babimost-Wschowa od archidiecezji poznańskiej i wcielił je do nowo utworzonej Administracji Apostolskiej w Pile, którą w 1929 podniosła do rangi Wolnej Prałatury Pilskiej⁴⁸.

Kolejne przeobrażenia nastąpiły po zakończeniu II wojny światowej. Granica państwa polskiego została ustalona na linii Odry i Nysy Łużyckiej⁴⁹.

20 lipca 1945 r. powrócił do kraju kard. A. Hlond, przywożąc ze sobą pełnomocnictwa od

⁴⁵ J. Nowacki, *Dzieje Archidiecezji Poznańskiej*, t. II, s. 26.

⁴⁶ J. Jungnitz, *Die Grenzen des Breslauer Bistums*, w: *Darstellungen und Quellen zur schlesischen Geschichte*, Breslau 1907, s. 90-102.

⁴⁷ Wikariat Apostolski dla terenów misji północnej, jego władzę nad terenem misyjnym Brandenburgii, Nowej Marchii i Pomorza Szczecińskiego przerzucono w 1821 r. na biskupa wrocławskiego, którego delegatem miał być proboszcz parafii św. w Berlinie.

⁴⁸ J. Nowacki, s. 17.

⁴⁹ Wstępne ustalenia granicy polsko-niemieckiej uzgodnione w trakcie obrad konferencji poczdamskiej (2.VIII.1945 r.), zostały osobno zatwierdzone przez dwa państwa niemieckie: NRD-RP (układ zgorzelecki 6.VII.1950 r.); RFN-RPL (7.XII.1970 r. Warszawa).

papieża Piusa XII⁵⁰. Na ich podstawie 14 sierpnia 1945 r. Prymas wręczył w Poznaniu dekret nominacyjny ks. drowi Edmundowi Nowickiemu⁵¹ na administratora „Administracji Apostolskiej Kamieńskiej, Lubuskiej i Prałatury Pilskiej”, w nawiązaniu do tradycji historycznych jednostek kościelnych na tym terenie⁵². W zasięgu jurysdykcyjnym administratury znalazły się: dawna prałatura pilska, część archidiecezji wrocławskiej, położonej w środkowym brzegu Odry oraz część diecezji berlińskiej, leżącej na wschodnim i zachodnim brzegu Odry. W sumie 1/7 obszaru kraju /44

⁵⁰ Pełnomocnictwa zawarte zostały w piśmie Kongregacji do Spraw Kościelnych Nadzwyczajnych do kard. Hlonda z 8 VII 1945 r., podpisanym przez prał. Tardiniego. Z not sporządzonych w Sekretariacie Stanu 4 VII 1945 r. wynika, że pełnomocnictwa dotyczyć będą terytorium zarówno „nowej Polski”, jak i terenów polskich wcielonych do ZSRR. Niektórzy autorzy niemieccy i polscy sądzą, że Stolica Apostolska udzieliła pełnomocnictw kard. Hlondowi 8 lipca, dopiero do zgonie metropolity wrocławskiego kard. Adolfa Bertrama. W 1945 r. kard. Hlond wyposażony został nie tylko w pełnomocnictwa nadzwyczajne, ale Stolica Apostolska zleciła mu szereg zadań i dała wskazówki postępowania. Nie wiele jednak o tym wiadomo, ponieważ dyspozycje udzielono ustnie z zachowaniem dyskrecji. Niemniej jednak pełnomocnictwa były bardzo szerokie i przypominają zasadę „carte blanche”. Sprawa ich wyjątkowości w dziejach najnowszych Kościoła wymagałaby weryfikacji, choć wyrażane w tym względzie opinie wydają się prawdopodobne. Stolica Apostolska poza wyłączeniem kilku uprawnień należnych tylko papieżowi, ograniczyła się tylko do poczynienia pewnych uwag. Cała reszta stanowiła „carte blanche”. Nie należy chyba traktować dekretu z pełnomocnictwami kard. A. Hlonda jako swego rodzaju instrukcji legacyjnej. Miał on tylko ułatwić spełnienie głównego celu misji, który ogólnie określono jako uregulowanie stosunków kościelnych w Polsce. Nie wiele wiadomo na temat konkretnych zadań, jakimi Stolica Apostolska obarczyła prymasa Polski. Prasa zachodnia twierdziła jednak, że jednym z nich jest wysondowanie sytuacji w Europie Środkowej i Wschodniej, o której miano bardzo ogólne i jednostronne wiadomości oraz zbadanie perspektyw ewentualnego ułożenia stosunków między Watykanem a Warszawą, a nawet Moskwą. W sumie wyposażenie kard. A. Hlonda w szerokie pełnomocnictwa i zlecenie mu różnych ważnych zadań było dowodem ogromnego zaufania, którym darzył pap. Pius XII prymasa Polski oraz świadectwem życzliwości i dużego zrozumienia Stolicy Apostolskiej dla palących problemów polskiego katolicyzmu. Przed powrotem kard. A. Hlonda do kraju, udało się na ogół załatwić sprawę jurysdykcji dla polskich kapłanów przybywających na Ziemię Odzyskaną. Na rozważanie czekał jednak inny bardziej doniosły problem – przejęcie administracji kościelnej. Stawał się on coraz bardziej palący w miarę wzrastania elementu polskiego na tym terenie. J. Pietrzak, *Pełnia prymasostwa. Ostatnie lata prymasa Polski kardynała Augusta Hlonda 1945-1948*, t. 1, Poznań 2009, s. 40-44.

⁵¹ Ks. Edmund Nowicki – miał 45 lat. Pochodził z Trzemesznej. Studia prawnicze, uwieńczone doktoratem, odbył w Rzymie. W latach 1930-39 pracował na różnych stanowiskach w kurii poznańskiej oraz w metropolitalnym sądzie duchownym, m.in. jako vice-oficjał. W czasie okupacji hitlerowskiej był więziony w obozach koncentracyjnych Güssen i Dachau, skąd w 1941 r. zdołał się wydostać. Przebywał potem na terenie Generalnej Guberni, głównie w Warszawie. Po wojnie pełnił obowiązki kanclerza kurii poznańskiej. Był księdzem archidiecezji poznańskiej. Ks. E. Napierała, *Ks. dr Edmund Nowicki – administrator apostolski w Gorzowie Wlkp. (13.IX.1900-10.III.1971 r.)*, w: *Księga pamiątkowa. 50-lecia organizacji Kościoła katolickiego na Ziemi Lubuskiej, Pomorzu Zachodnim i Północnym (1945-1995)*, pod red. bpa P. Sochy, przy współpracy ks. dra Z. Leca, Zielona Góra-Gorzów Wlkp. 1998, s. 55-62.

⁵² Najwięcej kłopotów było z określeniem siedziby ks. E. Nowickiego. Lokalizacja jej w Pile była niemożliwa wobec kompletnego zniszczenia miasta. Bardzo zabiegał o rezydencję administratora apostolskiego Szczecin. Sugerowano też prymasowi, aby ustanowił ją w Stargardzie Szczecińskim. Kard. Hlond widział ją raczej na Ziemi Lubuskiej. Ks. E. Nowicki, odbywszy rekonesans w te strony, zdecydował się wybrać Gorzów Wlkp. Prymas był pod urokiem tradycji biskupstwa lubuskiego. Chętnie by ją odrodził. Wymagało to jednak wydzielenia także z prałatury pilskiej lubuskich terenów. Brakowało chyba czasu na takie kombinacje, tym bardziej, że nie były one idealne. Były kłopoty z obsadą urzędów administratorów apostolskich. Stąd kard. Hlond zdecydował się na ustanowienie jednego administratora apostolskiego dla lubuskiej części archidiecezji wrocławskiej, polskiej części diecezji berlińskiej i prałatury pilskiej. Na pewno traktował je prymas jako doraźne, wymagające w przyszłości korekty. Świadczą o tym późniejsze wysiłki ożywienia tradycji biskupstwa lubuskiego i kamieńskiego. Prymas mianując administratorów apostolskich miał głębokie przekonanie, że w ten sposób daje początek trwałej polskiej administracji kościelnej na tym terenie. Panowało powszechne przekonanie o bliskości konferencji pokojowej w sprawie Niemiec, która zatwierdzi nową granicę polsko-niemiecką i da podstawę do uregulowania w sposób pełny stosunków kościelnych na Ziemiach Odzyskanych. Uważano, że najprościej można to osiągnąć poprzez obdarzenie administratorów apostolskich sakrą biskupią i przekształcenie podległych im okręgów w diecezje, gdzie zostaną ordynariuszami. Rzeczą oczywistą było bowiem, iż struktura diecezjalna pochodząca z czasów niemieckich musi być zmieniona, gdyż nie odpowiada nowym granicom państwowym i aktualnemu rozmieszczeniu ludności katolickiej. J. Pietrzak, *Pełnia prymasostwa...*, t. II, s. 344.

836 km/kw./, od Zielonej Góry po Słupsk i Lębork oraz od Szczecina i Świnoujścia po Babimost i Wschowę wchodziło w skład administratury⁵³. Stolicą administracji został Gorzów Wlkp.

W wyniku nowego podziału administracyjnego w 1950 roku do dwunastu powiatów Ekspozytury gorzowskiej dołączono 5 uprzemysłowionych powiatów Dolnego Śląska /głogowskiego, żagańskiego, żarskiego, szprotawskiego i kożuchowskiego/ tworząc nowe województwo zielonogórskie. Składało się ono z 17 powiatów oraz dwóch miast wydzielonych na prawach powiatów /Gorzów i Zielona Góra/.

28 VI 1972 r. pap. Paweł VI wydał bullę *Episcoporum Poloniae Coetus*, która ustawiała stałe struktury kościelne na ziemiach zachodnich i północnych. W jej wyniku na terenie administratury gorzowskiej powstały trzy nowe diecezje: szczecińsko-kamieńska, koszalińsko-kołobrzeska i gorzowska. Diecezja gorzowska obejmowała obszar ówczesnego województwa zielonogórskiego oraz powiat trzeciecki i miasto Piła ze stolicą w Gorzowie Wlkp., przynależąc do metropolii wrocławskiej⁵⁴. Do diecezji gorzowskiej przyłączono dekanaty z diecezji wrocławskiej, które po linii administracji państwowej przynależały do województwa zielonogórskiego od roku 1950.

Taki stan przetrwał do 1992 r., kiedy to Stolica Apostolska postanowiła dokonać nowego podziału terytorialnego Kościoła w Polsce⁵⁵. Mocą konstytucji apostolskiej *Totus Tuus Poloniae Populus* z 25 marca 1992 r. papież Jan Paweł II przemianował diecezję gorzowską na zielonogórsko-gorzowską, odłączył od niej dekanat pilski, przeniósł siedzibą biskupa z Gorzowa Wlkp. do Zielonej Góry oraz ustanowił konkatedrę w Zielonej Górze⁵⁶. Nowa diecezja leżała na obszarze dwóch województwa zielonogórskiego i gorzowskiego.

Województwo lubuskie utworzone w 1999 roku – z większości terytoriów dawnych województw: gorzowskiego i zielonogórskiego oraz z niewielkiej części leszczyńskiego. W skład województwa wchodziły ziemie czterech krain historycznych – ziemi lubuskiej, Dolnego Śląska, Wielkopolski i Łużyc Dolnych. Pomimo nazwy nie zawiera samego Lubusza znajdującego się na terytorium Niemiec.

4. KULT ŚWIĘTEJ JADWIGI NA ZIEMI LUBUSKIEJ

Historyczna przynależność do Śląska terenów w granicach dzisiejszego województwa lubuskiego wyraża się w śladach obecności oraz w kulcie św. Jadwigi Śląskiej.

Krosno. W latach 1201-1238 na tutejszym zamku często przebywała św. Jadwiga z mężem

⁵³ G. Wejman, *Organizacja Kościoła katolickiego na Pomorzu Zachodnim i Ziemi Lubuskiej w latach 1945-1972*, Szczecin 2009, s. 38.

⁵⁴ Bulla papieska pap. Pawła VI „*Episcoporum Poloniae Coetus* z 28.06.1972 r., w: *Księga pamiątkowa. 50-lecie organizacji Kościoła katolickiego na ziemi lubuskiej, Pomorzu Zachodnim i Północnym (1945-1995)*, pod red. bp. P. Sochy przy współpracy ks. dra Z. Leca, Zielona Góra-Gorzów Wlkp. 1998, s. 637-640.

⁵⁵ Z. Zieliński, *Kościół w Polsce 1944-2002*, Radom 2003, s. 416-421.

⁵⁶ Konstytucja apostolska pap. Jana Pawła II *Totus Tuus Poloniae Populus* z 25.03. 1992 r., w; *Księga pamiątkowa...*, s. 670-672.

Henryk Brodaty. To właśnie staraniem św. Jadwigi przybyli do Krosna Odrzańskiego Franciszkanie i Dominikanie. Św. Franciszek osobiście przysłał do Krosna swoich braci. Zakony utwierdzały na tym terenie życie religijne. Henryk Brodaty zakończył życie 19 marca 1238 r. na zamku w Krośnie Odrzańskim. W tym zamku schroniła się sama Jadwiga wraz z mniszkami i swoją synową w czasie najazdu tatarskiego. W Krośnie Odrzańskim, na zamku Święta przeżywała mistyczne uniesienia. Kroniki wspominają o rozmowach z Chrystusem podczas owych mistycznych stanów. Z zamkiem wiąże się także legenda. Na trzy dni przed dotarciem do Krosna wiadomość o śmierci Henryka Pobożnego, w śnie widziała syna, jak aniołowie unoszą go do nieba modlącego się wraz ze śląskim sztandarem. Powiedziała o tym widzeniu służącej. Po bitwie i ustąpieniu Tatarów, księżna wraz z dworem i mniszkami wyruszyła z Krosna Odrzańskiego na pole bitwy. Podróż dwoma powozami ciągniętymi przez woły trwała ok. 20 dni. Na polu bitwy – Legnickim Polu, wśród pozostawionych na poboju trupów rozpoznała pozbawione głowy zwłoki syna po anomalii anatomicznej. Książę Henryk miał 6 palców u lewej stopy. Księżna z pola bitwy udała się do klasztoru w Trzebnicy i nigdy już nie wróciła do Krosna⁵⁷.

Wkrótce po lokacji Krosna Odrzańskiego (1217) wzniesiono ceglany kościół pw. NMP (ob. św. Jadwigi). W 2021 r. na mocy dekretu Stolicy Apostolskiej św. Jadwiga Śląska stała się patronką miasta⁵⁸.

Gola Drzewiecka – wieś (gm. Szlichtyngowa, pow. wschowski), która jest filią parafii pw. św. Apostołów Piotra i Pawła w Serbach. W 1670 roku zbudowano tu kościół pw. św. Jadwigi Śląskiej, konsekrowany w 1678 r.⁵⁹

Stypułów – wieś położona w pow. nowosolskim, w gminie Kozuchów. Pierwszy raz miejscowość została wymieniona w łacińskiej *Księdza uposażeń biskupstwa wrocławskiego*, spisanej za czasów biskupa Henryka z Wierzbna w latach 1295-1305 w łatinizowanej formie *Stypłow*. Pierwszym wymienionym właścicielem części Stypułowa, określonej później jako środkowa, był Hans von Unruh (1339). W rękach tego rodu wieś pozostawała do 2 połowy XVII wieku. Wieś jest filią parafii pw. Oczyszczenia NMP w Kozuchowie. W Stypułowie znajduje się kościół pod wezwaniem św. Jadwigi Śląskiej. Jest to gotycka budowla murowana z kamienia i rudy darniowej, z dobudowaną wieżą, otoczona kamiennym murem, pochodząca z XIV w., wzmiankowana w 1379 r. W 1506 r. kościół został uposażony przez trzech właścicieli wsi: Johanna von Unruha, Alberta von Schlichtinga i Melchiora von Knobelsdorffa. W 2 połowie XVI wieku świątynie rozbudowano, w XVII i XVIII w. kościół otrzymał nowe wyposażenie. Nową wieżę wzniesiono po pożarze w 1918

⁵⁷ B. Halicka, *Krosno Odrzańskie/Crossen an der Oder 1005-2005. Wspólne dziedzictwo kultury/Das gemeinsame Kulturerbe*, Skórczyn 2005, s. 45-63; K. Garbacz, *Kościół pw. Najświętszej Maryi Panny, ob. pw. św. Jadwigi*, w: <http://zabytki.pl/pl/obiekty/krosno-odrzańskie-kosciol-par-pw-sw-jadwigi-slaskiej> [dostęp: 2.10.2023].

⁵⁸ K. Krasowski, *Św. Jadwiga patronką Krosna Odrzańskiego. Aspekty*: w: <http://m.niedziela.pl/artukul/72885/Sw-Jadwiga-patronka-Krosna-Odrzańskiego> [dostęp: 3.10.2023].

⁵⁹ T. Mietlicki, *Gola-Guhlau-Głogów*, w: <http://www.glogow.pl/> podstrony> wschowskie> gola> [dostęp: 3.10.2023].

r.⁶⁰.

Stare Strącze – wieś w gminie Sława. Początkowo stanowiła własność książąt głogowskich. Przy czym zachodnia część obecnej wsi (Merzdorf) wzmiankowana jest po raz pierwszy w roku 1358, kiedy to opat klasztoru cysterskiego w Wieluniu wymienia je wśród 11 wsi klasztornych, z których pobierane były dziesięciny należne kościołowi w Poznaniu. Dokumenty z 1510 i 1564 r. wskazują na przynależność wsi do parafii sławskiej, w diecezji poznańskiej. Po 1524 roku wprowadzono w tej parafii wyznanie protestanckie⁶¹. We wsi zbudowany został kościół św. Jadwigi z inicjatywy właściciela wsi Balthasara von Rechenberg-Salisch w latach 1602-1603 dla luteranckiej ludności. Po wojnie trzydziestoletniej w 1654 r. kościół został przekazany katolikom. Ponad 400-letnia świątynia reprezentująca styl późnorenesansowy zbudowany został z kamienia łączącego ołowiem i zaprawą wapienną. Renesansowe i barokowe wyposażenie świątyni pochodzi z XVII-XVIII w. W prezbiterium jest ołtarz z drzewa lipowego, z figurą św. Jadwigi Śląskiej i krucyfiksem na szczycie⁶².

Karszyn – wieś w okolicach Kargowej. Zbudowany tu został w 1792 r. kościół pw. św. Jadwigi w stylu klasycystycznym, na miejscu wcześniejszej drewnianej świątyni z XVI wieku. Przetrwiał on do naszych czasów w pierwotnym kształcie, tylko wieżę podwyższono w 1922. Świątynia jest orientowana, murowana, jednonawowa z prostokątnym w planie prezbiterium, zakrystia od północy i wieżą od zachodu, nakryty dachami dwuspadowymi. Wnętrze, ze sklepieniem kolebkowym nad prezbiterium i żaglastym trzyprzęsłowym nad nawą, posiada wyposażenie barokowe z poprzedniego kościoła⁶³.

Dąbrówka, wieś w gminie Bojadły, w okolicy Klenicy. W Dąbrówce będącej filią parafii Klenica pw. Nawiedzenia NMP jest kaplica pw. św. Jadwigi, zbudowana w 1930 roku; stanowi część używanego do dziś budynku mieszkalnego⁶⁴.

Od XIV do schyłku XV w Klenicy wchodziła w skład rozległych dóbr otyńskich stanowiących własność kolejnych przedstawicieli rodziny von Zabeltitz [Czabelów]. Pierwszym znanym właścicielem Klenicy wymienionym w 1437 r. był Zygmunt Zabeltitz. Następnie, przez cały wiek XVI Klenica należała do rodziny von Rechenberg, która była jednym z potężniejszych rodów na terenie Księstwa Głogowskiego. W 1787 roku ponownie Klenica trafiła pod wpływ śląskie. W tym bowiem roku dobra te kupił za sumę 493.140 talarów książę kurlandzki Ernest Johann Biron. Na mocy testamentu księcia Birona, Otyńskie dobra z Klenicą, a także berlińską rezydencją, odziedziczyła najmłodsza z jego czterech córek – Dorota, urodzona 1793 r. Dorota księżna żagańska

⁶⁰ *Stypułów*: w: <http://ziemialubuska.pl/pl/lokalnie/powiaty-i-gminy/powiat-nowosolski/kozuchow-gmina/stypulow> [dostęp: 3.10.2023].

⁶¹ P. Łachowski, *Dzieje wsi w gminie Sława*, w: *Sława. Zarys dziejów*, pod red. W. Strzyżewskiego, Sława 2004, s. 45-47.

⁶² H. Hoffmann, *Die katholischen Kirchen des Landkreises Glogau*, Breslau 1937, s. 34-41; D. Nowakowski, *Średniowieczna organizacja parafialna w Sławie i okolicach*, „Nasza Sława” 2004, nr 1.

⁶³ S. Kowalski, *Zabytki architektury województwa lubuskiego*, Zielona Góra 2010, s. 45; T. Mąkosza, *Karszyn we wspomnieniach i źródłach historycznych*, Kargowa 2013, s. 76-77.

⁶⁴ *Schematyzm Diecezji Zielonogórsko-Gorzowskiej. 1995*, red. i opr. ks. A. Tymczyk, Zielona Góra 1995, s. 568.

zmarła 19 września 1862 r. na zamku żagańskim. Księżna na mocy spisane testamentu spadkobiercą uczyniła swego najstarszego syna Louisa Talleyrend-Perigord księcia Valencay. Młodszy syn Aleksander odziedziczył dobra otyńskie z Zatoniem, z których wyłączona została Klenica ze Swarzenicami i Karszynem tworząc osobne dobra, zapisane w testamencie córce Paulinie de Castellane. W ciągu kolejnych dziesięcioleci dobra przechodziły z rąk do rąk⁶⁵.

Rokitnica (niem. *Schönfeld*) – wieś w Polsce położona w województwie lubuskim, w powiecie świebodzińskim, w gminie Skąpe. Nazwa miejscowości w obecnie używanej formie *Rokitnica* pojawia się w łacińskim dokumencie z 1257 roku⁶⁶. Wieś powstała prawdopodobnie w XIII w. i od 1223 do 1810 roku znajdowała się w posiadaniu klasztoru cysterek w Trzebnicy. One to ufundowały tu drewniany kościół pw. św. Jadwigi Śląskiej, który istniał jeszcze w 1407 r. W wieku XVI zabrany przez protestantów a w połowie XVII w. ponownie przywrócony dla kultu katolickiego i włączony do parafii Węgrzynice⁶⁷. Obecny kościół zbudowany w 1832 r., o konstrukcji szachulcowej oraz wieży zwieńczonej baniastym hełmem z latarnią, ponownie poświęcony w 1946 roku⁶⁸.

Rokitnica przynależy do parafii pw. św. Bartłomieja w Ołoboku. Początki parafii sięgają czasów św. Jadwigi, kiedy książę Henryk I w 1224 r. teren dzisiejszej parafii Ołobok i Skąpe darował klasztorowi Cysterek w Trzebnicy. Książę Przemysław I nadał osadzie w 1248 roku prawo lokacji i immunitet. Do XIX wieku Ołobok miał zabudowę drewnianą, dlatego częstą plagą były pożary. Kościół w Ołoboku pw. św. Bartłomieja wzniesiony został jeszcze przed nadaniem miejscowości praw miejskich, wspomniany jest bowiem w 1240 roku. Kościół ten nie przetrwał do naszych czasów. Zachował się przykościelny cmentarz, istniejący tutaj od XIII wieku⁶⁹.

Ołobok, jak i cały teren świebodziński, do 1654 r. należał do diecezji poznańskiej. Od roku 1548 do 1653 kościół był w rękach protestantów. Dopiero po „redukcji” przeprowadzonej przez cesarza Ferdynanda II w 1653, kościół wraz z majątkiem wrócił w ręce katolików. Z rozpoczęciem panowania pruskiego króla Fryderyka II, aż do końca I wojny światowej rozpoczął się okres nietolerancji religijnej dla katolików⁷⁰. Sytuacja zaczęła się normalizować dopiero po wejściu w życie „Umowy regulującej majątność między katolikami i ewangelikami” z 1833 r. Wtedy to do parafii katolickiej w Ołoboku przydzielono kościoły w Chociulach, Rokitnicy, Węgrzynicach i Międzyzlesiu⁷¹.

Radoszyn (niem. *Rentschen*) – wieś w województwie lubuskim, w powiecie świebodzińskim, w gminie Skąpe, jako filia parafii pw. Narodzenia NMP w Skąpe. Radoszyn istniał zapewne w XI-

⁶⁵ K. Matysik, *Solectwa gminy Bojadła*, <http://bojadla.pl/PL/3214/Solectwa/> [dostęp: 4.10.2023].

⁶⁶ „Kodeks Dyplomatyczny Wielkopolski”, tom. I, Biblioteka Kórnicka, Poznań 1877, s. 308.

⁶⁷ J. Jungnitz, *Visitationsbericht der Diocese Breslau*, Wrocław 1907, s. 99.

⁶⁸ S. Kowalski, *Zabytki architektury województwa lubuskiego*, Zielona Góra 2010, s. 313-314.

⁶⁹ *Ołobok*, <http://ziemialubuska.pl/pl/lokalnie/powiaty-i-gminy/powiat-swiebodzinski/skape-gmina/olobok> [dostęp: 4.10.2023].

⁷⁰ J. Jungnitz, *dz.cyt.*, s. 98.

⁷¹ *Schematyzm...*, s. 663.

XII wieku, a na początku XIII wieku otrzymał uporządkowany kształt owalny. Reforma przestrzenna przeprowadzona została przez klasztor cysterek w Trzebnicy, któremu Radoszyn i szereg innych wsi tego regionu przekazał Henryk Brodaty. Po sekularyzacji klasztoru w 1810 roku wieś włączona została do dóbr państwowych⁷². Kościół pw. św. Jadwigi Śląskiej, wzmiankowany w 1267 roku, powstał zapewne niedługo po założeniu Radoszyna. Musiał być budowlą drewnianą, bo brak po nim śladu. Z fundacji klasztoru cysterek w Trzebnicy na miejscu drewnianego kościoła, powstała pod koniec XV wieku późnogotycka świątynia także pod wezwaniem św. Jadwigi Śląskiej. Budowlę wzniesiono z cegły, założono na rzucie prostokąta z czworoboczną wieżą od zachodu. Przy kościele założono cmentarz okolony zachowany do dnia dzisiejszego murem. Na uwagę zasługuje usytuowany w prezbiterium późnogotycki drewniany tryptyk z ok. 1490 roku, z przedstawieniami św. Doroty, Barbary, Marii Magdaleny i koronacji NMP w zwieńczeniu. W 1535 roku katolicka świątynia przejęta została przez protestantów i aż do 1654 roku pozostawał w ich rękach⁷³.

Raków – wieś w województwie lubuskim, w powiecie świebodzińskim, w gminie Świebodzin. Miejscowość pojawia się w źródłach z XV wieku jako *Rackaw*. W połowie XVI wieku jej właścicielem był Joachim von Schönaich, uwieczniony w istniejącej do dziś tablicy epitafijnej znajdującej się na jednej ze ścian rakowskiego kościoła. Po śmierci Joachima w 1575 roku we wsi umocniły się wpływy luterańskie. W 1792 roku, jeden z kolejnych właścicieli wsi, landrat starego powiatu świebodzińskiego kapitan Ernest von Sommerfeld odstąpił swoje dobra na powrót cysterkom z Trzebnicy⁷⁴. Cysterki zarządzały wsią do chwili sekularyzacji zakony w 1810 roku⁷⁵.

W Rakowie został zbudowany kościół pw. św. Jadwigi Śląskiej zapewne w XIV wieku z fundacji cysterek trzebnickich; przebudowywany w 1576 i 1725, kiedy otrzymał obecny barokowy kształt. Był remontowany w XIX w., w 1987, a ostatnie gruntowne prace renowacyjne zostały zakończone w 2023 roku⁷⁶. Kościół jest orientowany, murowany, prostokątny w planie, z półkolistą absydą od wschodu i wtopioną w korpus wieżą od zachodu, nakryty dachem dwuspadowy. We wnętrzu z płaskim stropem znajdują się dwa ołtarze barokowe⁷⁷.

Grodziszczce – wieś położona w województwie lubuskim, w powiecie świebodzińskim, w gminie Świebodzin. Na terenie wsi znajdują się pozostałości twierdzy, której początki sięgają IX wieku, a rozbudowywanej do XI wieku. Było to miejsce strategiczne, ponieważ przebiegał tu ważny

⁷² J. Jungnitz, s. 100.

⁷³ S. Kowalski, *Zabytki architektury województwa lubuskiego*, Zielona Góra 2010, s. 307-308.

⁷⁴ J. Jungnitz, s. 94.

⁷⁵ Tamże, s. 311.

⁷⁶ Renowacji poddane zostały także XVIII-wieczny ołtarz główny, ołtarz boczny, balustrada ołtarza głównego, empora muzyczna, polichromia sklepienia oraz cenny polichromowany renesansowy krucyfiks. *Zakończenie renowacji kościoła w Rakowie*, <http://samorzad.gov.pl/web/powiat-swiebodzinski/zakonczenie-renowacji-kosciola-w-rakowie> [dostęp: 4.10.2023].

⁷⁷ S. Kowalski, *Zabytki...*, s. 311.

szlak handlowy. Gród został zniszczony przez Piastów na przełomie X i XI wieku⁷⁸. Od ok. 1257 roku wieś była własnością cystersów z Gościkowa. O tamtejszym kościele pw. św. Jadwigi Śląskiej brak jest informacji aż do roku 1654, kiedy wymieniony został jako filia parafii w Lubinicku. Pierwotny zapewne był konstrukcji drewnianej⁷⁹. Obecnie istniejący kościół jest murowany z cegły, neogotycki; powstał w drugiej połowie XIX wieku⁸⁰.

Dębowa Łęka – wieś położona w województwie lubuskim, w powiecie wschowskim, w gminie Wschowa. Miejscowość znana jest już w XIII wieku. Wymieniona pierwszy raz w dokumencie z 1424 roku. Dębowa leży na granicy Wielkopolski i Dolnego Śląska. W 1424 należała do powiatu wschowskiego Korony Królestwa Polskiego⁸¹. Pierwsza świątynia została tu wystawiona po 1267 rokiem. W 1427 była siedzibą własnej parafii, a w 1510 leżała w dekanacie Wschowa. Gotycki kościół parafialny pw. św. Jadwigi Śląskiej został wybudowany w XV wieku. Do XVI wieku kościół obsługiwany był przez proboszczów katolickich. W XVI wieku przeszedł w ręce protestanckie. W 1610 r. zwrócony katolikom⁸².

Milsko – wieś pod Zieloną Górą o rodowodzie średniowiecznym, należąca do parafii pw. św. Józefa w Zaborze. Znajduje się tu kościół pw. św. Jadwigi Śląskiej wzmiankowany po raz pierwszy w roku 1376. Obecny został zbudowany w XVIII stuleciu. W końcu XIX wieku dobudowano do niego neogotycką wieżę. Kościół ma wyposażenie barokowe. Ciekawostką są kute, dekorowane drzwi (1583) i kamienna renesansowa chrzcielnica z roku 1601⁸³.

Koźła Kozuchowska – wieś w powiecie zielonogórskim, w gminie Świdnica. Jest to miejscowość o rodowodzie średniowiecznym, która już w 1238 roku miała być wzmiankowana jako Kossli. Pierwsza wzmianka o istnieniu parafii pochodzi z 1378 r. Do 1540 r. istniejący tu drewniany kościół pw. św. Jadwigi Śląskiej służył katolikom. W 1567 r. świątynia była przebudowana oraz powiększona o wieżę oraz wielokrotnie remontowana. Świątynia uległa zniszczeniu podczas pożaru w 1829 roku, ale w ciągu kilku lat udało się ją odbudować. W wyposażeniu kościoła znajdują się: ołtarz św. Jadwigi pochodzący z 1907 roku, barokowy ołtarz z rzeźbami świętych Jana Nepomucena i Agnieszki umieszczony w kaplicy, obrazy pędzla Wilhelma Thieła przedstawiające św. Annę i św. Józef oraz Wizję św. Jadwigi⁸⁴.

Stara Kopernia – wieś w powiecie żagańskim, w gminie Żagań., przynależy do parafii pw. św.

⁷⁸ *Grodziszczce*, <http://gazetalubuska.pl/tag/grodziszczce> [dostęp: 4.10.2023].

⁷⁹ J. Jungnitz, s. 92.

⁸⁰ *Kościół w Grodziszczu pw. św. Jadwigi Śląskiej*, <http://michael.swiebodin.pl/kosciol-w-grodziszczu/> [dostęp: 4.10.2023 r.].

⁸¹ S. Chmielewski, *Słownik historyczno-geograficzny województwa poznańskiego w średniowieczu*, t. 3, Wrocław 1986, s. 151-153.

⁸² *Schematyzm...*, s. 690-691.

⁸³ *Milsko*, <http://ziemialubuska.pl/pl/lokalnie/powiaty-i-gminy/powiat-zielonogorski/zabor-gmina/milko> [dostęp: 5.10.2023].

⁸⁴ K. Garbacz, *Przewodnik po zabytkach województwa lubuskiego*, t. 1, Zielona Góra 2011, s. 63.

Jadwigi Królowej w Tomaszowie. Znajduje się tu kościół pw. św. Jadwigi Śląskiej, z połowy XIII wieku, przebudowany w XIV wieku, w połowie XVI wieku. Posiada cechy gotyku, wyposażenie późnobarokowe, płyty nagrobne z XVI w., Kościół jest murem z XVI w. z bramą-dzwonnicą nakrytą dachem namiotowym⁸⁵.

Zielona Góra – znajduje się tu kościół ufundowany w II poł. XIII w. przez księcia Konrada I głogowskiego poświęcony św. Jadwidze (swojej babce), budowany od 1272, ukończony w 1294 przez Henryka Głogowskiego, syna Konrada. Opiekę Kościół patronowali książęta głogowsko-żagańscy aż do roku 1427, kiedy książę Henryk IX przekazał farę żagańskiemu konwentowi augustianów. W 1544 r. kościół przejęli protestanci. Trzy lata po pokoju westfalskim (1648), w 1651 kościół powrócił w ręce katolików.

Kościół kilka razy ulegał pożarom, pierwszy raz w 1419 roku. W 1776 roku zawałiła się pękająca od dawna wieża kościoła, razem z nią runęły fragmenty ścian prezbiterium oraz nawy północnej. Po tej katastrofie odbudowa trwała do 1780 roku⁸⁶.

Nadawanie wezwania św. Jadwigi Śląskiej kościołów był znakiem duchowej przynależności terenów ziemi lubuskiej do Śląska i będącej przy władzy dynastii piastowskiej. Kult ten przygasł wraz z końcem dynastii piastowskiej⁸⁷. Propagatorkami kult św. Jadwigi, niezależnie od zawiłych prądów dziejów na ziemiach polskich, pozostawały cysterski trzebnickie. Kościoły budowane w ich dobrach otrzymywały najczęściej tytuł tej właśnie świętej. Alternatywą było wezwanie św. Bartłomieja, którego czciła sama św. Jadwiga. Cysterki zносиły modły do swej patronki poprzez rozbudowany oficja brewiarzowe, msze wotywnie, obowiązkową lekturę żywotu świętej, prowadzenie dzieł charytatywnych.

Kult św. Jadwigi Śląskiej propagowali tak cystersi, ponieważ zakon cysterek w Trzebnicy podlegał cystersom z Lubiąża.

W średniowieczu panował powszechny lęk przed potępieniem, stąd potrzeba wykupywania się z kar doczesnych i wiecznych. Bogate warstwy społeczne fundowały kościoły, klasztory, uczestniczyli w krucjatach. Od połowy XIV wieku pojawiły się w Polsce choćby przywileje odpustowe przyznawane w tzw. listach spowiedniczych lub odpustowych. Ich posiadacze otrzymali prawa wyboru spowiednika, który mógł odpuścić im grzechy w obliczu śmierci raz lub więcej razy. W XV w. były one już bardzo popularne, ale w zasadzie w środowiskach elitarnych⁸⁸.

Prosty lud uciekał się do tych, którzy dostąpili już chwały nieba, stąd licznie przybywał na uroczyste odpustu ku czci świętych patronów kościołów, które w średniowieczu był doniosłym wydarzeniem dla danej miejscowości. Odpust poprzedzało często triduum przygotowujące do

⁸⁵ *Schematyzm...*, s. 788.

⁸⁶ T. Dzwonkowski, *Parafia pw. św. Jadwigi w Zielonej Górze – zarys dziejów*, Zielona Góra 1994.

⁸⁷ W. Szymborski, *Odpusty w Polsce średniowiecznej*, Kraków 2011, s. 157.

⁸⁸ Tamże, s. 241.

obchodów uroczystości, którego kulminacyjnym momentem była spowiedź święta wiernych.

Kult św. Jadwigi Śląskiej przetrwał zawieruchę reformacji. Nawet protestanci śląscy z wielkim szacunkiem traktowali jej pamięć. Jednak dopiero wzrastająca zamożność Śląska i jego rekatolizacja po zakończeniu wojny trzydziestoletniej w 1648 oraz przełomowa dla sojuszu habsbursko-polska zwycięska wojna religijno-narodowa z Turcją [bitwa pod Wiedniem – 1683] stworzyła sprzyjającą gospodarczo i politycznie bazę dla zwiększenia kultu św. Jadwigi, z którą identyfikowali się zarówno Polacy jak i katoliccy Habsburgowie.

Dzieło propagowania kultu św. Jadwigi – po kasacie cysterek w Trzebnicy – kontynuowały siostry boromeuszki trzebnickie obecne w Rokitnie i Świebodzinie.

W 1898 roku władze Świebodzina /Schwiebus/ przekazał obiekt siostrom boromeuszkom, które urządziły tam: szpital, szkołę katolicką i przedszkole. Placówka przyjęła imię św. Józefa i mieściła się w dawnym zajeździe pocztowym znajdującym się w pobliżu zamku. Po przebudowie i połączeniu wszystkich budynków powstał jeden kompleks szpitalno-wychowawczy, który zachował się do dziś. W 1939 roku pracowała w nim 34 siostry. Po II wojnie światowej zakład przejęły polskie Siostry Zgromadzenia Franciszkanek Rodziny Maryi⁸⁹.

Do Rokitna Boromeuszki przybyły po koniec XIX w. i prowadziły sierociniec. Do 1945 r. pracowało tam 14 sióstr⁹⁰.

ZAKOŃCZENIE

Św. Jadwiga Śląska zapoczątkowała nurt „świętych księżniczek”. Uznawana jest za patronkę Polski i całego historycznego Śląska. Mogła żyć w bogactwie. Wybrała ubóstwo i pomoc najbardziej potrzebującym. Choć urodziła w Bawarii, została patronką Polski i Śląska. Lista jej cnót jest tak długa, że patronuje już narzeczonemu, uchodźcom, więźniom, pokojowi, a ostatnio pojednaniu polsko-niemieckiemu.

Historyczna przynależność części obecnego województwa lubuskiego do śląskiej części dynastii piastowskiej oraz pobyt tam św. Jadwigi Śląskiej za życia, zwłaszcza w Krośnie Odrzańskim, miała swoje potwierdzenie w oddawaniu pod jej opiekę nowo budowanych kościoła i kaplicach oraz podejmowanych dziełach miłości bliźniego. Realizowały to szczególnie cysterki trzebnickie w swych dobrach na terenie ziemi lubuskiej.

BIBLIOGRAFIA

Araszczyk S., *Duchowość św. Jadwigi Śląskiej w świetle przedtrydenckich wrocławskich*

⁸⁹ B. Dratwa, *Zakony na przestrzeni wieków w granicach obecnej diecezji gorzowskiej*, „Gorzowskie Wiadomości Kościelne” 1976, 1, s. 37.

⁹⁰ Tamże.

ksiąg liturgicznych, w: *Księga Jadwiżańska. Międzynarodowe Sympozjum Święta Jadwiga w dziejach i kulturze Śląska*. Wrocław-Trzebnica 21-23 września 1993 roku, pod red. M. Kaczmarka, M. L. Wójcika, Wrocław 1995.

Borowski K., *Podstawy bytowe konwentu trzebnickiego*, w: *Księga Jadwiżańska. Międzynarodowe Sympozjum Święta Jadwiga w dziejach i kulturze Śląska*. Wrocław-Trzebnica 21-23 września 1993 roku, pod red. M. Kaczmarka, M. L. Wójcika, Wrocław 1995.

Bochnak W., *Niewiasta mężna i czcigodna. Z życia i działalności św. Jadwigi Śląskiej*, w: *Bulla kanonizacyjna św. Jadwigi Śląskiej*, wprowadzenie i przekł. S. Rosik, red. W. Bochenek, Legnica-Brzeg Dolny 2014.

Bulla papieska pap. Pawła VI „*Episcoporum Poloniae Coetus* z 28.06.1972 r., w: *Księga pamiątkowa. 50-lecie organizacji Kościoła katolickiego na ziemi lubuskiej, Pomorzu Zachodnim i Północnym (1945-1995)*, pod red. bp. P. Sochy przy współpracy ks. dra Z. Leca, Zielona Góra-Gorzów Wlkp. 1998, s. 637-640.

Chmielewski S., *Słownik historyczno-geograficzny województwa poznańskiego w średniowieczu*, t. 3, Wrocław 1986

Dobkiewicz A., *Historyczna sensacja w Trzebnicy!!!*, w: ŚWIDNICKI PORTAL HISTORYCZNY; <http://historia-swidnica.pl/sensacja-w-trzebnicy/> [dostęp: 3.10.2023].

Dola K., *Postawa religijna świętej Jadwigi. Próba charakterystyki*, w: *Święta Jadwiga patronka Królestwa Polskiego*, w: *Księga Jadwiżańska. Międzynarodowe Sympozjum Święta Jadwiga w dziejach i kulturze Śląska*. Wrocław-Trzebnica 21-23 września 1993 roku, pod red. M. Kaczmarka, M. L. Wójcika, Wrocław 1995.

Dratwa B., *Zakony na przestrzeni wieków w granicach obecnej diecezji gorzowskiej*, „Gorzowskie Wiadomości Kościelne” 1976, 1.

Dzwonkowski T., *Parafia pw. św. Jadwigi w Zielonej Górze – zarys dziejów*, Zielona Góra 1994

Garbacz K., *Przewodnik po zabytkach województwa lubuskiego*, t. 1, Zielona Góra 2011.

Garbacz K., *Kościół pw. Najświętszej Maryi Panny, ob. pw. św. Jadwigi*, w: <http://zabytki.pl/pl/obiekty/krosno-odrzanskie-kosciol-par-pw-sw-jadwigi-slaskiej> [dostęp: 2.10.2023].

Grodziszczce, <http://gazetalubuska.pl/tag/grodziszczce> [dostęp: 4.10.2023].

Grodecki R., *Dzieje polityczne Śląska do roku 1290*, w: *Historia Śląska*, 1, Kraków 2013.

Halicka B., *Krosno Odrzańskie/Crossen an der Oder 1005-2005. Wspólne dziedzictwo kultury/Das gemeinsame Kulturerbe*, Skórzyn 2005.

Harasimowicz J., *Kult świętej Jadwigi Śląskiej w okresie reformacji i odnowy trydenckiej Kościoła*; w: *Księga Jadwiżańska. Międzynarodowe Sympozjum Święta Jadwiga w dziejach i*

kulturze Śląska. Wrocław-Trzebnica 21-23 września 1993 roku, pod red. M. Kaczmarka, M. L. Wójcika, Wrocław 1995.

Hoffmann H., *Die katholischen Kirchen des Landkreises Glogau*, Breslau 1937.

Jasiński K., *Franciszek Henryk z Breny propagatorem kultu św. Jadwigi*, w: *Księga Jadwiżańska*. Międzynarodowe Sympozjum *Święta Jadwiga w dziejach i kulturze Śląska*. Wrocław-Trzebnica 21-23 września 1993 roku, pod red. M. Kaczmarka, M. L. Wójcika, Wrocław 1995.

Jungnitz J., *Visitationsbericht der Diözese Breslau*, Wrocław 1907.

Jungnitz J., *Die Grenzen des Breslauer Bistums*, w: *Darstellungen und Quellen zur schlesischen Geschichte*, Breslau 1907.

Jurek T., *Geneza księstwa głogowskiego*, *Przegląd Historyczny*, t. LXXVIII, 1987, z. 1.

Kaczmarek R., Witkowski J., *Michała Łukasza Leopolda Willmanna trzebnicki cykl żywota i cudów św. Jadwigi*, w: *Księga Jadwiżańska*. Międzynarodowe Sympozjum *Święta Jadwiga w dziejach i kulturze Śląska*. Wrocław-Trzebnica 21-23 września 1993 roku, pod red. M. Kaczmarka, M. L. Wójcika, Wrocław 1995.

Kaganiec M., *Święta Jadwiga – władczyni Śląska*, Katowice 1994.

Karłowska-Kamzowa A., *Święta Jadwiga patronka Królestwa Polskiego*, w: *Księga Jadwiżańska*. Międzynarodowe Sympozjum *Święta Jadwiga w dziejach i kulturze Śląska*. Wrocław-Trzebnica 21-23 września 1993 roku, pod red. M. Kaczmarka, M. L. Wójcika, Wrocław 1995

Kiełbasa A., *Święta Jadwiga Śląska*, w: *Polscy święci*, t. 19, red. J. R. Bar, Warszawa 1986.

Kiełbasa A., *Święta Jadwiga Śląska*, Warszawa 1990.

„Kodeks Dyplomatyczny Wielkopolski”, tom. I, Biblioteka Kórnicka, Poznań 1877.

Konstytucja apostolska pap. Jana Pawła II *Totus Tuus Poloniae Populus* z 25.03. 1992 r., w: *Księga pamiątkowa. 50-lecia organizacji Kościoła katolickiego na ziemi lubuskiej, Pomorzu Zachodnim i Północnym (1945-1995)*, pod red. bp. P. Sochy przy współpracy ks. dra Z. Leca, Zielona Góra-Gorzów Wlkp. 1998, s. 670-672.

Kościół w Grodziszczu pw. św. Jadwigi Śląskiej, <http://michael.swiebodzin.pl/kosciol-w-grodziszczu/> [dostęp: 4.10.2023 r.].

Kowalewicz H., *Polska twórczość sekwencyjna wieków średnich*, w: *Średniowiecze. Studia o kulturze*, red. J. Lewański, Wrocław-Warszawa-Kraków 1965.

Kowalki S., *Zabytki architektury województwa lubuskiego*, Zielona Góra 2010.

Krasowski K., *Św. Jadwiga patronką Krosna Odrzańskiego. Aspekty*: w: <http://m.niedziela.pl/arttykul/72885/Sw-Jadwiga-patronka-Krosna-Odrzańskiego> [dostęp: 3.10.2023].

Łachowski P., *Dzieje wsi w gminie Sława*, w: *Sława. Zarys dziejów*, pod red. W. Strzyżewskiego, Sława 2004.

Mandziuk J., ks., *Historia Kościoła katolickiego na Śląsku. Średniowiecze, Tom 1, część 2 (od*

1417do 1520 roku), Warszawa 2010.

Matysik K., *Solectwa gminy Bojadła*, <http://bojadla.pl/PL/3214/Solectwa/> [dostęp: 4.10.2023].

Mąkosa T., *Karszyn we wspomnieniach i źródłach historycznych*, Kargowa 2013

Mietlicki T., *Gola-Guhlau-Głogów*, w: <http://www.glogow.pl>> podstrony> wschowskie> gola [dostęp: 3.10.2023].

Milsko, <http://ziemialubuska.pl/pl/lokalnie/powiaty-i-gminy/powiat-zielonogorski/zabor-gmina/milko> [dostęp: 5.10.2023].

Napierała E., ks., *Ks. dr Edmund Nowicki – administrator apostolski w Gorzowie Wlkp. (13.IX.1900-10.III.1971 r.)*, w: *Księga pamiątkowa. 50-lecia organizacji Kościoła katolickiego na Ziemi Lubuskiej, Pomorzu Zachodnim i Północnym (1945-1995)*, pod red. bpa P. Sochy, przy współpracy ks. dra Z. Leca, Zielona Góra-Gorzów Wlkp. 1998, s. 55-62.

Nigg W., *Święta Jadwiga Śląska*, Opole 1991, s. 67; R. Kaczmarek, J. Witkowski, *Dzieje relikwii i relikwiarze Świętej Jadwigi*, w: *Święta W Jadwiga Śląska (ok.1174-1243). W 750 rocznicę śmierci*, Wrocław 1993.

Nowacki J., *Archidiecezja poznańska w granicach historycznych i jej ustrój*, t. II, Poznań 1964.

Nowakowski D., *Średniowieczna organizacja parafialna w Sławie i okolicach*, „Nasza Sława” 2004, nr 1.

Ołobok, <http://ziemialubuska.pl/pl/lokalnie/powiaty-i-gminy/powiat-swiebodzinski/skape-gmina/olobok> [dostęp: 4.10.2023].

Pietrzak J., *Pełnia prymasostwa. Ostatnie lata prymasa Polski kardynała Augusta Hlonda 1945-1948*, t. 1, Poznań 2009.

Sawicki J., *Synody diecezji poznańskiej i ich statuty*, w: *Concilia Poloniae*, t. 7, Poznań 1952.

Silnicki T., *Początki chrześcijaństwa i organizacji kościelnej na Pomorzu*, w: *Z dziejów Kościoła w Polsce*, Warszawa 1960.

Schematyzm Diecezji Zielonogórsko-Gorzowskiej. 1995, red. i opr. ks. A. Tymczyj, Zielona Góra 1995.

Skierska I., *Święta kobiece w polskim średniowiecznym ustawodawstwie synodalnym*, w: *Kobieta w kulturze średniowiecznej Europy*, red. A. Gąsiorowski, Poznań 1995.

Sobeczko H., *Średniowieczny kult liturgiczny czterech głównych patronów Śląska*, w: *Człowiek i Kościół w dziejach*, red. J. Kopiec, N. Widok, Opole 1999.

Stypulów: w: <http://ziemialubuska.pl/pl/lokalnie/powiaty-i-gminy/powiat-nowosolski/kozuchow-gmina/stypulow> [dostęp: 3.10.2023].

Swastek J., *Rodzina świętej Jadwigi*, w: *Księga Jadwiżańska. Międzynarodowe Sympozjum Święta Jadwiga w dziejach i kulturze Śląska*. Wrocław-Trzebnica 21-23 września 1993 roku, pod red. M. Kaczmarka, M. L. Wójcika, Wrocław 1995.

Szczegóła H., *Z dziejów księstwa głogowskiego w wiekach średnich*, w: *Ze studiów nad średniowiecznym Głogowem i Krosnem*, Zielona Góra 1970.

Szyborski W., *Odpusty w Polsce średniowiecznej*, Kraków 2011.

Wejman G., *Organizacja Kościoła katolickiego na Pomorzu Zachodnim i Ziemi Lubuskiej w latach 1945-1972*, Szczecin 2009.

Wącek K., *Rozwój kultu św. Jadwigi Śląskiej w Wielkopolsce*, Studia Paradyskie, t. 29.

Zakończenie renowacji kościoła w Rakowie, <http://samorząd.gov.pl/web/powiat-swiebodzinski/zakonczenie-renowacji-kosciola-w-rakowie> [dostęp: 4.10.2023].

Zaleski W., SDB, *Święci na każdy dzień*, Warszawa 1989.

Zerndt G., *Geschichte von Stadt und Kreis Schwiebus*, Schwiebus 1909.

Zgromadzenie Sióstr Świętej Jadwigi, <http://jadwizaki.com> [dostęp: 5.10.2023].

Zientara B., *Henryk Brodaty i jego czasy*, Warszawa 2006.

Zieliński Z., *Kościół w Polsce 1944-2002*, Radom 2003.